

ПІДПРИЄМНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ У ТОРГІВЛІ ТА СФЕРІ ПОСЛУГ

УДК 339.3"372"

DOI: [http://doi.org/10.31617/visnik.knute.2019\(125\)05](http://doi.org/10.31617/visnik.knute.2019(125)05)

П'ЯТНИЦЬКА Галина,

д. е. н., професор, професор кафедри менеджменту
Київського національного торговельно-економічного університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

E-mail: gal_x67@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3463-133X>

ЧАСОВІ ОБМЕЖЕННЯ У ВНУТРІШНІЙ ТОРГІВЛІ

Проаналізовано підходи до регулювання режиму роботи об'єктів внутрішньої торгівлі у різних країнах світу. Визначено негативні та позитивні наслідки операційних обмежень щодо часу роботи магазинів з позицій різних суб'єктів ринкових відносин. Систематизовано види ефектів унаслідок дерегулювання режиму роботи об'єктів торгівлі.

Ключові слова: внутрішня торгівля, операційні обмеження, об'єкти торгівлі, моделі регулювання, режим роботи, роздрібна торгівля, дерегулювання, суб'єкти ринкових відносин, ефекти, державна політика.

Пятницкая Г. Временные ограничения во внутренней торговле. Проанализированы подходы к регулированию режима работы объектов внутренней торговли в разных странах мира. Определены негативные и позитивные последствия операционных ограничений относительно времени работы магазинов с позиций разных субъектов рыночных отношений. Систематизированы виды эффектов вследствие дерегулирования режима работы объектов торговли.

Ключевые слова: внутренняя торговля, операционные ограничения, объекты торговли, модели регулирования, режим работы, розничная торговля, дерегулирование, субъекты рыночных отношений, эффекты, государственная политика.

Постановка проблеми. Повноцінне та якісне виконання об'єктами внутрішньої торгівлі їх соціально-економічних функцій у будь-якій країні світу складно забезпечити без застосування дієвих механізмів регулювання торговельної діяльності. Однак у міжнародній практиці відсутні загальні конкретні правила регулювання роздрібною та оптовою торгівлі, що обумовлено відмінностями в потребах, традиціях тощо кожної окремо взятої країни та нації.

© П'ятницька Г., 2019

Підходи до державного регулювання внутрішньої торгівлі варіюються від країни до країни, але, як правило, ґрунтуються на загальних і спеціальних законах. Перші визначають правила, що мають широке поле застосування (податкове, антимонопольне, трудове законодавство), а другі регламентують діяльність у певній сфері або на якомусь галузевому сегменті ринку (наприклад, у роздрібній торгівлі ліками тощо). Одним із спеціальних законів, який пов'язаний з операційними обмеженнями внутрішньої торгівлі в ряді країн, є закон про час роботи магазинів (або закон, що регламентує час закриття об'єктів торгівлі).

Незалежно від розвиненості законодавчої бази, яка регламентує діяльність об'єктів торгівлі в тій чи іншій країні, розрізняють три моделі регулювання внутрішньої торгівлі: жорсткого регулювання; м'якого регулювання та перехідну модель, що передбачає запровадження певних, як правило, тимчасових обмежень. Застосування кожної з цих моделей, як свідчать результати наших попередніх досліджень [1–3], обумовлює не тільки позитивні ефекти. Тому для вирішення проблеми забезпечення економічного зростання внутрішньої торгівлі актуальним є питання пошуку найбільш ефективних практик регулювання діяльності об'єктів торгівлі, у т. ч. пов'язаних з графіком (режимом) їх роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання державного втручання в розвиток внутрішньої торгівлі є предметом досліджень багатьох учених. В Україні ця проблематика розглядалася у працях таких науковців, як А. Мазаракі [4], В. Лагутін [5], В. Апопій [6], В. Жуковська [7] та ін. Безпосередньо аспекти операційних обмежень у сфері внутрішньої торгівлі різних країн світу досліджували науковці: М. Бусслер та М. Оберфіхнер [8], К. Генакос та С. Данчев [9], А. Філіпова, В. Мокрејцова та Я. Земан [10] та ін. Так, М. Бусслер та М. Оберфіхнер [8] присвятили своє дослідження визначенню того, як дерегуляція часу роботи магазинів позначається на ефекті зайнятості у Німеччині; К. Генакос та С. Данчев [9] оцінили характер та силу впливу дерегуляції торгівлі у неділю; А. Філіпова, В. Мокрејцова та Я. Земан [10] ідентифікували ефекти від обмеження годин роботи магазинів у Чеській Республіці.

Результати аналізу цих досліджень свідчать, що операційні обмеження (у т.ч. пов'язані з режимом роботи об'єктів торгівлі) є одним з важливих напрямків регулювання внутрішньої торгівлі.

Однак при всій різноманітності раніше проведених досліджень донині не були чітко визначені всі негативні наслідки обмеження годин торгівлі з позицій різних суб'єктів ринкових відносин. Фрагментарно і лише в деяких дослідженнях розглядалися ефекти від дерегулювання режиму роботи об'єктів внутрішньої торгівлі. Невирішеною належним чином (зокрема, в Україні) залишається проблема порушення об'єктами торгівлі правил громадського порядку в пізні години їх роботи тощо.

Мета дослідження – розробка рекомендацій, реалізація яких сприятиме удосконаленню політики регулювання роботи об'єктів внутрішньої торгівлі (передусім, в Україні). Для досягнення поставленої мети планується: провести аналіз міжнародних практик впровадження і зняття операційних обмежень, пов'язаних з часом роботи об'єктів торгівлі, та встановити їх наслідки; визначити і систематизувати ефекти від дерегулювання режиму роботи у торгівлі.

Матеріали та методи. У ході дослідження використано наукові доробки вчених різних країн світу, які вивчають проблематику регулювання внутрішньої торгівлі, з метою визначення та систематизації ефектів внаслідок дерегулювання операційної діяльності об'єктів та підприємств внутрішньої торгівлі, а також статистичні дані Організації економічного співробітництва та розвитку (*OECD*), дані компанії *Spark Legal Network*, результати власних маркетингових досліджень, інформація із засобів масмедіа (ЗМІ), нормативні та законодавчі акти.

Для виконання поставлених завдань і досягнення основної мети дослідження застосовувались методи систематизації, порівняльного аналізу, синтезу, опитування.

Результати дослідження. Державна політика щодо регулювання режиму роботи об'єктів внутрішньої торгівлі (насамперед у роздрібно-ному сегменті) неоднорідна в різних країнах світу, але, як правило, стабільна протягом багатьох років (*табл. 1*).

Таблиця 1

Динаміка індикатора жорсткості регулювання операційних обмежень щодо часу роботи об'єктів роздрібно торгівлі у різних країнах світу

Країна	Значення індикатора				
	1998	2003	2008	2013	2018 *
Австрія	5.00	5.00	5.00	5.00	5.00
Фінляндія	3.71	3.71	3.71	3.71	3.71
Люксембург	3.57	3.57	3.57	3.57	3.57
Бельгія	3.43	3.43	3.43	3.43	3.43
Греція	2.71	2.71	2.71	2.71	2.71
Швейцарія	2.64	2.64	2.64	2.64	2.64
Словацька Республіка	2.64	2.64	2.64	2.64	2.64
Нідерланди	2.57	2.57	2.57	2.57	2.57
Канада	2.29	2.29	2.29	2.29	2.29
Німеччина	5.14	5.14	2.14	2.14	2.07
Норвегія	0.86	0.86	0.86	0.86	0.86
Данія	1.14	1.14	1.14	0.86	0.79
Польща	0.07	0.07	0.07	0.14	0.74
Франція	0.43	0.43	0.43	0.43	0.36
Угорщина	0.14	0.14	0.14	0.14	0.10
Ісландія	6.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Італія	4.29	4.29	4.29	0.00	0.00
Австралія	2.29	2.29	2.29	0.00	0.00
Японія	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00

* Прогнозні дані.

Джерело: побудовано автором за даними *OECD* [11].

У деяких країнах (наприклад, Японії, Кореї, Мексиці, Швеції) держава взагалі не торкається питання часових обмежень у торгівлі. В інших країнах регулювання режиму роботи або дуже жорстке (наприклад, в Австрії, на Кіпрі, в Індії, Фінляндії, Люксембурзі, Іспанії, Бельгії), або м'яке (наприклад, в Угорщині, Франції, Норвегії). З часом, як свідчать статистичні дані Організації економічного співробітництва та розвитку [11], простежується трансформація регуляторної політики. Так, на зміну політиці жорсткого регулювання режиму торгівлі в Італії, Ісландії, Австралії прийшла політика його повного дерегулювання. У Німеччині та Данії з роками відбулося пом'якшення регулювання, а в Польщі – незначне, але посилення жорсткості. Обґрунтування рішення щодо дерегуляції робочого часу у торгівлі, як правило, обумовлено економічними цілями, а саме [12, с. 19]: сприяння конкуренції між роздрібними продавцями (як було в Італії); сприяння розвитку підприємництва та ринковій свободі (як у Хорватії) тощо. У той час, як рух у зворотному напрямі, тобто у напрямі введення додаткових обмежень часто пов'язаний, передусім, з цілями соціального характеру.

Результати проведеного аналізу міжнародної практики регулювання внутрішньої торгівлі показали, що протягом останніх трьох десятиліть у багатьох країнах обговорювалися закони і правила щодо регулювання режиму роботи об'єктів торгівлі. Серед причин необхідності введення тимчасових обмежень торгівлі фігурували такі:

- захист від так званої часової конкуренції, що, на думку керівників малих підприємств роздрібною торгівлі (передусім, мікропідприємств), самостійно діючих на ринку підприємців, є реальною загрозою для їх розвитку через зростання втрат унаслідок збільшення часу торгівлі великими і більш ефективними підприємствами;
- захист працівників торгівлі від понаднормової роботи (причина, озвучена профспілками);
- захист загального для всіх дня відпочинку. Цю причину виділяють різні категорії населення у багатьох країнах світу (згідно з проведеними автором цієї статті у 2018 р. інтернет-опитуваннями), а також фахівці з розвитку персоналу, які вважають за необхідне серед всіх працюючих координувати задоволення їх потреби в рекреації в колі друзів, родини, що, у свою чергу, обумовлює й інші позитивні ефекти;
- захист неділі для відпочинку і духовних пошуків (причина, озвучена релігійними організаціями);
- захист від шуму та інших незручностей в пізній час доби, що пов'язано з роботою об'єктів торгівлі, розміщених у житлових будинках або в безпосередній близькості від житлових будинків (причина, озвучена мешканцями зазначених будинків та тих, хто потерпав від шуму внаслідок торговельної діяльності у нічні години).

За результатами дискусії між регуляторними органами, громадськими організаціями, підприємцями та іншими об'єднаннями як всередині окремих країн, так і на рівні зборів різних міжнародних

організацій, політика обмеження годин роботи об'єктів торгівлі з роками в цілому стала більш м'якою. Однак регулювання торгівлі у неділю варіюється залежно від тієї чи іншої країни і навіть окремих регіонів усередині країни і донині. Так, у Швеції години роботи для всіх магазинів перестали обмежувати ще в 1972 р, в Чехії – з 1989 р. У Португалії, як і Швеції, торгувати можна практично цілий рік з ранку до пізнього вечора. У Канаді діють тільки рекомендації щодо часу торгівлі, а тому в більшості провінцій об'єкти торгівлі можуть вільно працювати і у неділю (хоча іноді для цього потрібен особливий дозвіл, в якому встановлюються часові обмеження). В Індії, відповідно до прийнятого ще в 1942 р. акта "*Weekly Holidays Act*", кожен магазин повинен мати мінімум один вихідний день на тиждень (за вибором власника магазину).

Практично відсутнє державне регулювання режиму роботи об'єктів торгівлі в сучасній Японії. Однак досить довгий період часу, починаючи ще з 50-х років ХХ ст., а потім і в 70-х роках того ж сторіччя, в Японії спеціально розроблені і прийняті закони (в т. ч. такі, що стосувалися й аспектів регулювання часу роботи), спрямовані на забезпечення зростання малих і середніх підприємств роздрібною торгівлі і на зниження втрат від їх конкуренції з великими об'єктами торгівлі. На початку 90-х років ХХ ст. малі підприємства роздрібною торгівлі Японії порівняно з великими роздрібними операторами все ще мали законодавчо закріплені переваги в питанні складання графіка роботи. Сьогодні більшість магазинів Японії відкриті для відвідування кожного дня з 10:00 до 20:00 (у т.ч. у суботу, неділю та святкові дні). Водночас, магазини так званої крокової доступності в центрі міст, де продаються закуски, алкоголь і предмети першої необхідності, зазвичай працюють цілодобово.

У Німеччині з роками відбувається пом'якшення регулювання годин роботи підприємств торгівлі на національному рівні. Крім того, згідно з федеральною реформою, затвердженою бундестагом 30 червня 2006 р., встановлення тимчасових обмежень роботи магазинів передано в компетенцію земель і тому сьогодні в різних землях країни вони мають свої відмінності. Деякі землі внесли до закону про час роботи магазинів (нім. *Gesetz über den Ladenschluss*) суттєві зміни (наприклад, увівши формулу "6x24", тобто законодавчо закріпивши можливість цілодобового режиму роботи протягом шести будніх днів з мінімум одним вихідним на тиждень); інші землі – взагалі відмовилися від регулювання режиму роботи об'єктів торгівлі з понеділка по суботу. В країні діють обмеження щодо роботи магазинів у неділю та святкові дні, хоча на регіональному рівні магазинам зазвичай дозволяють працювати чотири неділі/святкові дні на рік. Винятки: деякі торгові точки на залізничних станціях і в аеропортах можуть працювати й у неділю; робота у неділю та на свята також може бути дозволена за певних особливих обставин.

Час роботи об'єктів торгівлі в Швейцарії визначається кожним кантоном країни. Найбільш поширена з прийнятих моделей роботи така: з понеділка по п'ятницю – до 18:30, а по суботах – до 16:00 або 17:00. Часто у великих містах Швейцарії робота магазинів у четвер продовжена до 20:00 або 21:00, а в малих містах це правило зазвичай поширюється на п'ятницю. У неділю торгівля дозволена лише на великих вокзалах і станціях, а в окремих кантонах і на автозаправних станціях (але лише чотири неділі в році).

У США, як і в Німеччині й Швейцарії, регулювання режиму роботи об'єктів торгівлі входить до компетенції штатів і окремих округів. І хоча на державному рівні обмежень ніяких немає, робочий час об'єктів торгівлі на рівні штатів зазвичай по неділях встановлюється до 13 години дня.

В Австрії режим роботи об'єктів торгівлі, починаючи з 1 січня 2008 р., регулюється додатковим актом змін до закону про час роботи (нім. *Änderung des Öffnungszeitengesetzes*). За новими правилами, загальний час торгівлі не повинен перевищувати 72 години на тиждень: з 6:00 по 21:00 по буднях і з 6:00 по 18:00 по суботах. Однак, за певних умов, голови земель мають повноваження вносити зміни у встановлені графіки роботи магазинів. Наприклад, у випадку конкретних регіональних потреб (туризм, торговельні заходи) на регіональному рівні магазини можуть отримати дозвіл працювати в суботу і після 18:00. Деякі магазини можуть відкриватися у будні дні о 5:00 і залишатися відкритими після 21:00 в туристичних місцях країни. У неділю та святкові дні магазини в Австрії повинні бути закриті (хоча є спеціальні правила щодо 24 та 31 грудня).

У Польщі режим роботи об'єктів торгівлі регулюється порівняно м'яко, але останнім часом має тенденцію до збільшення та більш жорсткого (законодавчого) закріплення часових обмежень їх операційної діяльності. У цій країні довгий час не було спеціального закону щодо часових обмежень роботи об'єктів торгівлі. На формування графіка роботи переважно впливали національні традиції, у результаті чого більшість малих і середніх об'єктів торгівлі працювали до 21:00, хоча підрозділи великих торгових мереж (наприклад, *Tesco*) надавали торговельні послуги цілодобово. Однак наприкінці 2017 р. в Польщі прийнято Закон про заборону торгівлі, згідно з яким торгівля у неділю та свята (а це в цілому 36 днів протягом року) забороняється майже у всіх об'єктах торгівлі країни (винятками є тільки автозаправні станції, аптеки та торгові будки на залізничних вокзалах та в аеропортах). Зазначений Закон почав діяти з 1 березня 2018 р. [13] і вплинув на посилення жорсткості регулювання внутрішньої торгівлі у Польщі (див. *табл. 1*).

Тенденція до законодавчих реформ у питаннях регулювання операційної діяльності підприємств та об'єктів внутрішньої торгівлі останнім часом є актуальною для багатьох країн світу. Так, у лютому 2016 р. уряд Великобританії мав намір внести поправки до законопроекту про

підприємства¹, відповідно до яких місцеві органи влади повинні були отримати дозвіл приймати рішення щодо подовження у неділю годин торгівлі у своїх районах, а також мали бути запроваджені заходи щодо посилення захисту працівників магазинів, які бажають відмовитися від роботи в неділю². Протягом 2013–2018 рр. у таких країнах, як Данія, Естонія, Угорщина, Мальта та інших відбувались реформи, спрямовані на лібералізацію або запровадження більш гнучких обмежень операційної діяльності об'єктів торгівлі.

У Франції довгий час більшість магазинів, згідно із законодавством, повинні були закриватися о 21:00–22:00, працюючи в такому режимі з понеділка по суботу. Крім того, в країні діяла заборона на роботу об'єктів торгівлі в неділю. І хоча з 2009 р. був запущений механізм дерегуляції режиму роботи магазинів у неділю, що, передусім, стосувався об'єктів торгівлі приблизно 500 туристичних міст Франції, у 2015–2016 рр. внесено нові зміни до правил щодо часу роботи магазинів у неділю. Вони, по-перше, були безпосередньо пов'язані із забезпеченням права працівників на щотижневий щонайменше 24-годинний відпочинок, що в інтересах працівників встановлюється в неділю³; по-друге, дозволили відкривати в неділю ті магазини, де працюють їх власники; по-третє, схвалювали роздрібну торгівлю продовольчими товарами в неділю до 13:00; по-четверте, дозволили за рішенням мера роботу магазинів непродовольчих товарів у неділю в межах 12 неділь на рік.

Більш жорстко, ніж у Франції, регулюється графік роботи об'єктів торгівлі в Нідерландах, що нині у будні дні та суботу обмежується часовим проміжком від 6:00 до 22:00. Проте більшість магазинів у цій країні працює за таким графіком: у понеділок з 11:00 до 18:00; з вівторка по п'ятницю з 9:30 до 18:00 (за винятком четверга, коли режим роботи подовжений до 21:00); у суботу з 9:30 до 16:00 працюють продуктові магазини, а до 17:00 – всі інші. У неділю з 12:00 до 18:00 працювати можуть магазини в Амстердамі, Роттердамі, Гаазі, Алмері, Лейдені та маленьких туристичних містах. У більшості інших міст країни є так звана Неділя покупок (нід. *Koopzondag*) – це перша неділя кожного місяця, коли магазинам також дозволено працювати.

У Греції в 2013 р. прийнятий закон "*Rules of market products and services and other provisions*", який у тому числі містить і обмеження часу торгівлі [14]. Згідно з цим законом магазини отримали можливість відкриватися сім неділь упродовж року з 11:00 до 20:00, а саме: в першу неділю сезонних розпродажів (тобто з січня до кінця лютого

¹ *Enterprise Bill* 2016: <https://www.publications.parliament.uk/pa/cm201516/cmpublic/enterprise/160225/am/160225s01.htm>.

² Наведені поправки були відхилені палатою громад (англ. *House of Commons*) у березні 2016 р.

³ Відповідно до статті L. 3132-2 Кодексу законів про працю (*Article L. 3132-2 of the Labour Code*). У цій же статті викладені й загальні обмеження на роботу у святкові дні.

і з липня до кінця серпня) і проміжних сезонних розпродажів протягом перших 10 днів в травні і листопаді; в дві неділі перед Різдом і у Вербну неділю. При цьому дія цього закону поширюється на такі типи об'єктів торгівлі, як:

- роздрібні магазини з максимальною площею 250 м²;
- не пов'язані з роботою магазини (за винятком франчайзингових);
- роздрібні магазини, які не є об'єктами формату "магазин-у-магазині" і їх площі не розташовані в інших об'єктах торгівлі, торговельних центрах, молах, так званих торгових містечках.

У Фінляндії об'єктам внутрішньої торгівлі дозволяється працювати в будні дні з 7:00 до 21:00, а по суботах – у часовий проміжок між 7:00 та 18:00. Магазини площею до 400 м² не обмежені в часі роботи в недільні дні. У той же час для торгових об'єктів більших форматів введено обмеження: у неділю їм можна працювати тільки з травня по серпень, а також у листопаді і грудні (напередодні свят) і при цьому години роботи не повинні перевищувати 13 годин.

У Чехії час операційної діяльності об'єктів торгівлі майже не регулюється: з понеділка по суботу будь-які часові обмеження нині просто відсутні, але протягом року магазини мають бути закриті у такі дні, пов'язані зі святами, як: 1 січня, у Пасхальний понеділок, 8 травня, 28 вересня, 28 жовтня, 24 грудня (з 12:00 до 24:00), 25 грудня та 26 грудня. Однак ця заборона щодо святкових днів не стосується магазинів площею до 200 м², автозаправних станцій, аптек і магазинів в аеропортах, на вокзалах і автовокзалах, магазинів у медичних закладах.

Таким чином, у різних країнах світу застосовуються різні моделі регулювання режиму роботи об'єктів внутрішньої торгівлі. У більшості країн це регулювання здійснюється виключно на національному рівні. Проте є країни, в яких і регіони мають компетенцію встановлювати свої власні конкретні правила (табл. 2). Крім того, в деяких країнах законодавча компетенція щодо визначення операційних обмежень відносно часу роботи також закріплена за муніципалітетами (наприклад, у Польщі⁴ та Нідерландах). Є також країни (наприклад, Швеція), де вже тривалий час відсутні обмеження щодо годин роботи об'єктів торгівлі, але відповідно до національного трудового законодавства⁵ режим роботи вночі обмежений з 24:00 до 5:00.

У ряді країн порушення режиму операційної діяльності у торгівлі, як свідчать дані табл. 2, передбачає певні санкції. Наприклад, у таких країнах, як Австрія, Чехія, Данія, Німеччина, Нідерланди, Норвегія, Польща, Великобританія, Словачія застосовується грошовий штраф, розмір якого варіюється від країни до країни, а в Німеччині – від регіону до регіону. Зокрема, у Чехії, якщо магазин відкривається

⁴ У Польщі такі обмеження вводяться на локальному рівні Радою місцевих громад (англ. *the Local Community Council*).

⁵ Act (1982:673) on working time (Закон про робочий час).

під час державних свят, що порушує закон⁶, суб'єкт, який керує магазином, може бути оштрафований на суму до 1 млн чеських крон (тобто приблизно на 37 тис. євро). При повторному порушенні штраф може бути збільшений до 5 млн крон (приблизно 185 тис. євро). У Великобританії власники магазинів максимально можуть бути оштрафовані на суму до 50 тис. фунтів стерлінгів (тобто приблизно на 54.3 тис. євро), якщо порушать законодавчо закріплені правила торгівлі у неділю. В Естонії за порушення правил роботи магазину так звані Автономні співтовариства (англ. *Autonomous Communities*) самостійно приймають рішення щодо покарання у своїх регіонах. У таких країнах, як Бельгія, Франція, Греція, Люксембург санкції можуть бути і не грошовими. Наприклад, у Бельгії при порушенні правил щодо часу торгівлі санкції можуть варіюватися від попередження до кримінальних покарань. У Люксембурзі, крім грошового штрафу, може бути призначене закриття підприємства торгівлі на строк від одного місяця до двох років.

Таблиця 2

Характеристики політики регулювання операційної діяльності об'єктів торгівлі за часом роботи у різних країнах Європи

Індикатори-характеристики	Країна
Наявність нормативно/законодавчо закріплених обмежень щодо часу роботи магазинів	Австрія, Бельгія, Чехія, Німеччина, Данія, Греція, Естонія, Франція, Нідерланди, Норвегія, Польща, Великобританія, Люксембург, Словаччина, Мальта
Національний рівень обмежень часу роботи у торгівлі	Австрія, Бельгія, Чехія, Німеччина, Данія, Греція, Естонія, Франція, Нідерланди, Норвегія, Польща, Люксембург, Словаччина, Мальта
Регіональний рівень обмежень часу роботи у торгівлі	Австрія, Естонія, Великобританія
Законодавчо встановлені санкції щодо порушення часових обмежень	Австрія, Бельгія, Чехія, Німеччина, Данія, Греція, Естонія, Франція, Нідерланди, Норвегія, Польща, Великобританія, Люксембург, Словаччина

Джерело: Spark Legal Network.

В Україні на законодавчому рівні режим роботи об'єктів торгівлі жорстко не обмежується. У нашій країні правила здійснення торговельної діяльності регулює підзаконний нормативно-правовий акт – Постанова Кабінету Міністрів України від 15 червня 2006 р. № 833 "Про затвердження Порядку провадження торговельної діяльності та правил торговельного обслуговування на ринку споживчих товарів" (останні зміни в якій набули чинності 4 вересня 2018 р.). У пункті 13 зазначеної Постанови прописано, що режим роботи торговельного об'єкта та закладу ресторанного господарства, які належать до комунальної власності, встановлюється органами місцевого самоврядування відповідно до законодавства. Таким чином, для об'єктів торгівлі комунальної власності введено обмеження не на час (години, дні) роботи, а на те, який саме орган має право їх встановлювати. Магазины ж усіх інших

⁶ Закон про години роботи у секторі роздрібної та оптової торгівлі (*Act No. 223/2016 Coll., on Opening hours in the retail and wholesale sector, Section 3*).

форм власності фактично можуть діяти на свій розсуд і самостійно визначати свій режим роботи. Спроба певним чином вирівняти можливості торговельних організацій різних форм власності в питанні підключення органів місцевого самоврядування до визначення їх режиму роботи зроблена під час підготовки проекту Закону України "Про внутрішню торгівлю". У пункті 8 статті 7 "Особливості організації торговельної та виробничо-торговельної діяльності" цього законопроекту прописано, що:

- режим роботи об'єктів торгівлі комунальної форми власності встановлюється органами місцевого самоврядування;
- режим роботи об'єктів торгівлі інших форм власності встановлюється органами місцевого самоврядування за погодженням з власником об'єкта торгівлі.

Відсутність реальних обмежень часу роботи об'єктів торгівлі наразі фактично призвело до того, що все більше магазинів в Україні працює до 20:00–22:00 навіть у неділю. Багато (особливо мережевих) торгових об'єктів у великих містах країни перейшли на цілодобовий графік роботи.

Спираючись на результати аналізу міжнародних практик регулювання режиму внутрішньої торгівлі, а також результати проведених за участю автора в Україні протягом 2013–2018 рр. опитувань відвідувачів (споживачів послуг) і працівників торгових організацій, можна визначити негативні наслідки введення тимчасових обмежень з позицій різних суб'єктів ринкових відносин:

з позиції споживачів: скорочення часу для здійснення покупок, що обмежує можливості в процесі вибору товару, порівняння аналогічних товарів і цін на них і, як наслідок, призводить до помилкових рішень і/або підвищення витрат на покупку;

з позиції продавців: втрати виручки порівняно з тими магазинами, яким дозволено працювати (наприклад, у неділю) і, як наслідок, зменшення результативності і/або ефективності роботи; втрата конкурентних переваг, пов'язаних з можливостями тимчасової диференціації надання послуг;

з позиції всіх працівників торговельних організацій: втрата оплати за вихідні і святкові дні, що, як правило, вища, ніж за роботу в будні;

з позиції потенційних працівників торговельних організацій: обмеження годин роботи одних працівників порівняно з іншими, які через суб'єктивні чи об'єктивні причини віддають перевагу роботі в певні години і/або дні тижня (наприклад, студенти). Це створює додаткові передумови для підвищення рівня безробіття серед молоді, гендерної дискримінації тощо;

з позиції державних і місцевих органів управління: ймовірність зменшення надходжень до державного/місцевого бюджету від внутрішньої торгівлі.

Однак не тільки введення, а й відсутність регулювання режиму роботи може призвести до негативних наслідків. Так, беручи до уваги численні скарги мешканців будинків, в яких розміщувалися об'єкти торгівлі, щодо пов'язаного з їх діяльністю шуму та інших незручностей у пізній час доби, Київська міська державна адміністрація (КМДА) ще у липні 2006 р. підготувала розпорядження № 1079 "Про обмеження режиму роботи торговельних об'єктів, закладів ресторанного господарства, розважального та грального бізнесу, розташованих в житлових будинках" [15]. Проте дія цього розпорядження була припинена вже у листопаді 2007 р. за рішенням Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва, яке ґрунтувалося на положеннях Закону України від 11.09.2003 № 1160-IV "Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності". І це незважаючи на те, що підготовлене Київською адміністрацією розпорядження спиралося на норми, прописані в іншому Законі України "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення" від 24.02.1994 № 4004-ХІІ.

Проблема шуму від діяльності об'єктів торгівлі в пізні години доби була і залишається предметом розгляду міських та селищних рад у багатьох населених пунктах України протягом понад двадцяти останніх років [1]. Але особливо гостро її вирішення стоїть у тих місцях, де до неї додаються й інші (наприклад, порушення правил громадського порядку або постанови Кабінету Міністрів України від 30.07.1996 № 854 "Про затвердження Правил роздрібної торгівлі алкогольними напоями", останні зміни в якій набули чинності 15 травня 2018 р.).

Зазначена проблема є вагомою підставою для запровадження обмежень та регулювання режиму операційної діяльності об'єктів торгівлі якщо не на державному, то на місцевому рівні. Така практика в країні нині є. Так, Луцька міська рада у лютому 2018 р. до березня 2019 р. встановила режим роботи супермаркетів "Салют", що розміщені на проспекті Соборності, 22 та проспекті Президента Грушевського, 20, з 08:00 до 23:00 та з 07:00 до 23:00 відповідно, заборонивши їм продаж алкогольних напоїв з 07:00 до 08:00 та з 22:00 до 23:00 [16]. У січні 2018 р. терміном на один рік мерія Тернополя погодила режим роботи до 23:00 п'яти магазинам "Сім 23" підприємства ТОВ "Клевер Сторс" та магазину-кафетерію "Продукти" за адресою проспект Злуки, 45а, зобов'язавши ці суб'єкти господарювання забезпечити дотримання громадського порядку в нічний час та поклавши контроль за виконання цього рішення на управління торгівлі, побуту та захисту прав споживачів і управління муніципальної поліції [17]. Проте, якщо враховувати прецедент із зазначеним розпорядженням КМДА, то і в разі інших рішень і розпоряджень про обмеження часу роботи об'єктів торгівлі некомунальної власності навіть на місцевому рівні фактично відбувається вихід за межі наявного нині в Україні правового поля.

Наведені факти застосування різних моделей регулювання режиму роботи об'єктів торгівлі та пов'язаних з ним наслідків дають змогу зробити висновок про доцільність введення тимчасових обмежень у внутрішній торгівлі. Це регулювання як в Україні, так і інших країнах світу не повинно бути ні дуже жорстким, ні занадто м'яким. На користь цієї думки свідчать і систематизовані нами ефекти, які виникають у результаті дерегуляції часу роботи об'єктів внутрішньої торгівлі (табл. 3) та іноді призводять до різновекторних наслідків (наприклад, коли в одному випадку дерегуляція сприяє зниженню цін, а в іншому – зумовлює їх підвищення).

Таблиця 3

Систематизація ефектів унаслідок дерегулювання часу операційної діяльності об'єктів внутрішньої торгівлі

Автор(и) дослідження/джерело(а)	Виявлені у ході дослідження ефекти
Ефект зайнятості	
Р. Грейдус [18], Д. Пілат [19]	Зростає зайнятість через збільшення чисельності зайнятих. Збільшення годин, що відпрацьовують уже наявні працівники сфери торгівлі, не простежується
М. Бурда, П. Вейл [20]	Збільшення чисельності зайнятих неповний робочий день у роздрібній торгівлі
М. Гус [21]	Збільшення загальної зайнятості у торгівлі на 4.4–6.4 %
М. Скотерад [22]	Збільшення зайнятості, яке не могло бути досягнуто виключно за рахунок збільшення годин роботи вже наявних співробітників торговельних організацій
Інші соціальні ефекти	
А. Філіпова, В. Мокрејцова, Я. Земан [10]	Висока ймовірність негативного впливу на якість життя населення, задоволення його потреби у рекреації
Доповідь ОЕСР про оцінку конкуренції у Греції [14]	Нехтування соціальними і/або релігійними цінностями, що може призвести до напруги у суспільстві (якщо не у коротко-, то середньо- чи довгостроковій перспективі)
Цінові ефекти	
Дж. Тангуай, Л. Велей, П. Лануа [23]	Збільшення цін у великих та зменшення цін у малих за розміром об'єктах торгівлі
Д. де Меза [24]	Посилення конкуренції у торгівлі; зменшення транспортних витрат; продажі за більш низькими цінами
А. Філіпова, В. Мокрејцова, Я. Земан [10]	Економія витрат на заробітну плату і частини накладних витрат у великих торговельних організаціях, які обмежені у часі роботи, що опосередковано впливає на ціну
Р. Індерст, А. Ірмен [25]	Усі магазини (у т. ч. і ті, що відкриті довше) піднімають ціни
К. Редді [26]	Зниження (падіння) цін
З. Котельникова [27]	Зменшення операційних та логістичних витрат підприємств роздрібною торгівлі, а також збитків від витрат у магазинах
М. Бурда, П. Вейл [20]	Суттєво не вплинуло на зміну цін у роздрібній торгівлі. Є лише слабкі докази незначного скорочення роздрібних цін
Ефект обсягів продажів (масштабу реалізації)	
М. Гус [21]	Збільшення загального доходу на 3.9–10.7 % (на прикладі США)
К. Редді [26]	Відсутній будь-який вплив на обсяг продажів (на прикладі Німеччини)
П. Продромідіс, А. Петраліас, С. Петрос [28]	Позитивний вплив як на оборот, так і на кількість проданих товарів (на прикладі Греції у 2005 р.)
Ефект концентрації	
М. Гус [21]	Збільшення кількості магазинів на 1–2 % (на прикладі США)
Австралійська комісія продуктивності (Australian Productivity Commission) [29]	Не виявлено залежності між часткою малих підприємств роздрібною торгівлі та жорсткістю регулювання годин роботи; дерегулювання режиму роботи не впливає негативно на невеликі підприємства торгівлі (на прикладі різних штатів Австралії)

Джерело: зведено і систематизовано автором.

Обмеження часу операційної діяльності об'єктів торгівлі обумовлює не тільки можливість захисту населення від шуму в пізній час доби, а й призводить до зниження цін. Друге досягається завдяки зменшенню витрат на утримання магазину, які фактично оплачує споживач. Позитивним ефектом від обмеження годин роботи для продавців та інших працівників (особливо тих, у кого є маленькі діти) є розширення їх можливостей займатися і грати з дітьми, зустрічатися з друзями і т.п. до настання ночі. Кілька років тому в Чеській Республіці також широко обговорювалися соціальні позитивні наслідки таких тимчасових обмежень у торгівлі, завдяки яким усе населення країни отримає більше вільного часу, щоб проводити його з сім'ями, займатися хобі, на чому зараз акцентується особлива увага в країнах ЄС.

Висновки. Трансформуючи національну модель регулювання операційної діяльності об'єктів торгівлі, доцільно чітко дотримуватися таких основних цільових установок, як: забезпечення захисту від так званої часової конкуренції, що, зокрема, може негативно впливати на діяльність мікропідприємств торгівлі; забезпечення розвитку з урахуванням необхідності дотримання соціальних стандартів і гарантій для всіх категорій стейкхолдерів.

У подальшому результати цього дослідження можуть бути використані для удосконалення практики регулювання операційної діяльності у сфері внутрішньої торгівлі України, а також для перегляду концепції і розробки стратегії розвитку роздрібною мережі на місцях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. П'ятницька Г. Т. Регулювання розвитку внутрішньої торгівлі: міжнародні практики. Внутрішня торгівля України: монографія; за ред. А. А. Мазаракі. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. С. 718-748.
2. Piatnytska G. T. State regulation of prices in domestic market. *Вісник Київ. нац. торг.-екон. ун-ту*. 2015. № 6 (104). С. 18-27.
3. Пятницкая Г. Т., Жуковская В.Н. Развитие внутренней торговли: современные трансформации и приоритеты социализации. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 11 (173). С. 106-119.
4. Мазаракі А. А. Внутрішня торгівля України в умовах кризових соціально-економічних викликів. *Вісник Київ. нац. торг.-екон. ун-ту*. 2015. № 6 (104). С. 5-17.
5. Мазаракі А., Лагутін В. Внутрішній ринок України в умовах дисбалансів між виробництвом і споживанням. *Економіка України*. 2016. № 4. С. 4-18.
6. Копич І. М., Нестуля О. О. та ін. Внутрішня торгівля України: проблеми і перспективи розвитку: монографія; за ред. В.В. Апопія, П.Ю. Балабана. Львів: Новий світ – 2000, 2014. 565 с.
7. Жуковська В. М. Соціоекологічна відповідальність підприємств ритейлу у скороченні харчових відходів та втрат. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2017. Вип. 6-1 (12). С. 78-83.
8. Bossler M., Oberfichtner M. The employment effect of deregulating shopping hours: Evidence from German retailing. *Friedrich-Alexander-University Erlangen-Nuremberg Discussion Papers*. 2014. № 91. 29 p.

9. Genakos C., Danchev S. Evaluating the Impact of Sunday Trading Deregulation. *CEP Discussion Paper*. March, 2015. № 1336. 25 p.
10. Filipová A., Mokrejšová V., Zeman J. The Effects of Regulating Shopping Hours. *E-Leader*. Milan, 2014. URL: http://www.researchgate.net/publication/269689534_The_Effects_of_Regulating_Shopping_Hours.
11. База статистичних даних ОЕСР. URL: <http://stats.oecd.org>.
12. Operational restrictions in the retail sector / LE Europe, Spark Legal Network and Consultancy and VVA Consulting. European Commission, November, 2017. XII, 212 p.
13. Заборона торгівлі в неділю та свята у Польщі в 2018 році. URL: <http://vsetutpl.com/zaborona-torgivli-v-nedilyu-ta-svyata-u-polschi-v-2018-rotsi>.
14. OECD Competition Assessment Reviews: Greece. OECD Publishing, 2014. 389 p.
15. Про обмеження режиму роботи торговельних об'єктів, закладів ресторанного господарства, розважального та грального бізнесу, розташованих в жилих будинках. Розпорядження Київської міської державної адміністрації від 18.07.2006 № 1079. URL: <http://www.kreschatic.kiev.ua/ru/4187/doc/30227.html>.
16. Погодили режим роботи кафе та супермаркетів у Луцьку. *Волинські новини*. 21 лютого, 2018. URL: <https://www.volynnews.com/news/society/ulutsku-pohodyly-rezhym-roboty-kafe-ta-supermarketiv>.
17. Мерія Тернополя погодила нічний режим роботи для 3 барів та 6 магазинів. 29 січня, 2018. URL: <http://ternopoliany.te.ua/zhittya/24646-meriia-ternopolia-pohodyla-nichnyi-rezhym-roboty-dlia-3-bariv-ta-6-mahazyviv>.
18. Gradus R. The Economic Effects of Extending Shop Opening Hours. *Journal of Economics*. 1996. Vol. 64, Is. 3. P. 247-263.
19. Pilat D. Regulation and Performance in the Distribution Sector. *OECD Economics Department Working Papers*. Paris: OECD Publishing, 1997. № 180. 68 p.
20. Burda M., Weil P. Blue Laws. *Unpublished working paper*. 2005. October. URL: www.philippeweil.com/research/blue2.pdf.
21. Goos M. Sinking the Blues: The Impact of Shop Closing Hours on Labour and Product Markets. *Centre for Economic Performance Discussion Paper Series.*, 2004. December. № 664. 54 p.
22. Skuterud M. The Impact of Sunday Shopping on Employment and Hours of Work in the Retail Industry: Evidence from Canada. *European Economic Review*. 2005. Vol. 49. Is. 8. P. 1953-1978.
23. Tanguay G. A., Vallee L., Lanoie P. Shopping Hours and Price Levels in the Retailing Industry: A Theoretical and Empirical Analysis. *Economic Inquiry*. 1995. July. Vol. 33. № 3. P. 516-524.
24. De Meza D. The Fourth Commandment: Is it Pareto Efficient? *The Economic Journal*. 1984. Vol. 94. Is. 374. P. 379-383.
25. Inderst R., Irmen A. Shopping Hours and Price Competition. *European Economic Review*. 2005. Vol. 49. Is. 5. P. 1105-1124.
26. Reddy K. Price Effects of shopping Hours Regulation: Evidence from Germany. *Economic Affairs*. 2012. February. Vol. 32(1). P. 48-54.
27. Котельникова З. В. Международный опыт регулирования деятельности торговых сетей: обзор эмпирических исследований. *Государственное регулирование деятельности торговых сетей: основы и противоречия*. Аналитика ЛЭСИ. Вып. 8. М.: Изд. дом НИУ ВШЭ, 2011. С. 72-103.

28. Prodromidis P., Petros S. The economic impact of deregulating Sunday shopping among small retailers. KEPE working paper. 2012. URL: www.msl.aueb.gr/files/workingpaperprodr12.pdf.
29. Retail trading hours regulation / Australian Productivity Commission. Economic Structure and Performance of the Australian Retail Industry. Canberra, 2011. P. 275-312.

Стаття надійшла до редакції 22.02.2019.

Piatnytska G. Time restrictions in the domestic trade.

Background. Complete and high-quality execution of their socio-economic functions in any country of the world by objects of domestic trade is difficult to ensure without the use of effective mechanisms for regulating trade activity. Approaches to state regulation of domestic trade vary from country to country, but are based on general and special laws, as a rule. The need to solve the problem of ensuring the economic growth of domestic trade will raise the issue of finding the most effective practices for regulating the activities of trade objects, including those related to the schedule of their work.

The analysis of recent researches and publications showed that despite the existence of individual scientific achievements, until now, all the negative consequences of limiting hours of trade from the standpoint of different subjects of market relations were not clearly defined. Fragmentarily and only in some studies the effects of deregulation of the mode of operation of domestic trade objects were considered. The problem of breaking rules of public order in the late hours of their work and so on by the objects of trade remains unsolved.

The aim of the article is to develop recommendations, the implementation of which will contribute to improving the policy of regulating the work of domestic trade objects (primarily in Ukraine).

Materials and methods. In the course of the research, scientific developments of well-known scientists, statistical data of the Organization for Economic Cooperation and Development, data from Spark Legal Network, the results of their own marketing research, media information, regulatory and legislative acts were used. The methods of systematization, comparative analysis, synthesis, questioning are applied.

Results. It is established that the tendency to legislative reforms in the issues of regulation of operational activity of enterprises and objects of domestic trade has recently been actual for many countries of the world. In place of the policy of strict regulation of the trade regime in Italy, Iceland, Australia the policy of its full deregulation came, as evidenced in particular by the study of the dynamics of the indicator of rigidity of regulation of operating restrictions on the time of work of retail trade objects around the world throughout 1998–2018. In Germany and Denmark, over the years, regulatory easing has taken place, and in Poland it is insignificant, but the tightening of regulatory rigidity has taken place. It was emphasized that in the period of 2013–2018, reforms were carried out in a number of countries aimed at liberalizing or introducing more flexible restrictions on the operation of trade objects.

Based on the results of the analysis of international practices in the regulation of the domestic trade regime, as well as the data of surveys of visitors (service users) and workers of trade organizations, we have been identified the following negative consequences of the introduction of temporary restrictions from the standpoint of different subjects of market relations: from the standpoint of consumers were determined: reducing the time to make purchases, which limits the possibilities in the process of choosing a product, comparing similar goods and prices for them and, as a result, leads to false decisions and / or increased costs of purchase; from the position of sellers: loss of revenue compared to those stores that are allowed to work (for example, on Sunday) and, consequently, decrease in efficiency; loss of competitive advantages associated with the possibilities of temporary differentiation of service provision; from the position of all employees of trade organizations: loss of payment for weekends and holidays, which is usually higher than for work on weekdays; from the standpoint of potential employees of trade organizations: limiting the hours of work of one employee compared to others who, because of subjective or objective reasons, prefer

working at certain hours and / or days of the week (for example, students), which creates additional prerequisites for raising the level of unemployment among youth, gender discrimination, etc.; from the position of state and local authorities: the probability of a reduction in revenues to the state / local budget from domestic trade. The conclusion is based on the fact that not only introduction, but also the lacks of regulation of working conditions can lead to negative consequences.

The effects (social, including employment, price, concentration, sales volumes) that arise as a result of the deregulation of the time of work of domestic trade objects are determined and systematized and sometimes lead to multivectoral consequences (for example, when in one case deregulation helps to reduce prices, and in the other - causes them to increase).

Recommendations are worked out and the expediency of introduction of temporary restrictions in the internal trade of Ukraine is substantiated, which, in particular, will help protect the population from noise in the late hour of the day.

Conclusion. Unlike existing publications, for the first time, all the negative consequences of limiting hours of trade from the positions of various entities of market relations were clearly identified, as well as the systematization of effects from the deregulation of the regime of the objects of domestic trade was conducted. Recommendations, implementation of which will contribute to improving the policy of regulating the operation of domestic trade objects are provided, aimed at ensuring strict compliance with such key targets as: safeguarding against so-called time-based competition, which in particular may negatively affect the activities of trade microenterprises; ensuring development taking into account the need to comply with social standards and guarantees for all categories of stakeholders.

The results, presented in the article, can be further used to improve the practice of regulating operational activities in the field of domestic trade of Ukraine, as well as in studies devoted to the problems of developing a strategy for the development of a retail network in the field.

Keywords: domestic trade, operational restrictions, trade outlets, regulation models, regime of operation, retail trade, deregulation, market relations entities, effects, state policy.

REFERENCES

1. P'jatnyc'ka, G. T. (2016). *Reguljuvannja rozvytku vnutrishn'oi' torgivli: mizhnarodni praktyky. Vnutrishnja torgivlja Ukrai'ny [Regulation of the development of domestic trade: international practices. Internal trade of Ukraine]*. A. A. Mazaraki (Eds.). Kyi'v: Kyi'v. nac. torg.-ekon. un-t [in Ukrainian].
2. Piatnytska, G. T. (2015). State regulation of prices in domestic market. *Visnyk Kyi'v. nac. torg.-ekon. un-tu – Herald of the Kyiv National University of Trade and Economics*, 6(104), 18-27 [in English].
3. Pjatnickaja, G. T., & Zhukovskaja, V.N. (2015). Razvitie vnutrennej torgovli: sovremennye transformacii i priority socializacii [Development of domestic trade: modern transformations and socialization priorities]. *Aktual'ni problemi ekonomiki – Actual problems of the economy*, 11(173), 106-119 [in Russian].
4. Mazaraki, A. A. (2015). Vnutrishnja torgivlja Ukrai'ny v umovah kryzovyh social'no-ekonomichnyh vyklykiv [Internal trade of Ukraine in the context of crisis socio-economic challenges]. *Visnyk Kyi'v. nac. torg.-ekon. un-tu – Herald of the Kyiv National University of Trade and Economics*, 6 (104), 5-17 [in Ukrainian].
5. Mazaraki, A., & Lagutin, V. (2016). Vnutrishnij rynek Ukrai'ny v umovah dysbalansiv mizh vyrobnyctvom i spozhyvannjam [The domestic market of Ukraine in conditions of imbalances between production and consumption]. *Ekonomika Ukrai'ny – Ukraine economy*, 4, 4-18 [in Ukrainian].
6. Kopych, I. M., Nestulja, O. O. et al. (2014). *Vnutrishnja torgivlja Ukrai'ny: problemy i perspektyvy rozvytku [Domestic trade of Ukraine: problems and prospects of development]*. V. V. Apopij, P. Ju. Balaban (Eds.). L'viv: Novyj svit – 2000 [in Ukrainian].

7. Zhukovs'ka, V. M. (2017). Socioekologichna vidpovidal'nist' pidprijemstv rytejlu u skoro-chenni harchovyh vidhodiv ta vtrat [Socioecological responsibility of retailers in reducing of food waste and losses]. *Ekonomichnyj visnyk Zaporiz'koi' derzhavnoi' inzhenernoi' akademii' – Economic Bulletin of the Zaporizhzhya State Engineering Academy*. (Is. 6-1 (12), 78-83 [in Ukrainian]).
8. Bossler, M., & Oberfichtner, M. (2014). The employment effect of deregulating shopping hours: Evidence from Germanretailing. *Friedrich-Alexander-University Erlangen-Nuremberg Discussion Papers, 91*, 29 [in English].
9. Genakos, C., & Danchev, S. (2015). Evaluating the Impact of Sunday Trading Deregulation. *CEP Discussion Paper*. March, 1336. 25 [in English].
10. Filipová, A., Mokrejšová, V., & Zeman, J. (2014). The Effects of Regulating Shopping Hours. *E-Leader*. Milan. Retrieved from http://www.researchgate.net/publication/269689534_The_Effects_of_Regulating_Shopping_Hours [in English].
11. Baza statystychnyh danyh OESR [OECD Statistical Database]. Retrieved from <http://stats.oecd.org> [in Ukrainian].
12. Operational restrictions in the retail sector (2017). LE Europe, Spark Legal Network and Consultancy and VVA Consulting. European Commission, November [in English].
13. Zaborona torgivli v nedilju ta svjata u Pol'shhi v 2018 roci [Prohibition of trade on Sunday and holidays in Poland in 2018]. Retrieved from <http://vsetutpl.com/zaborona-torgivli-v-nedilyu-ta-svyata-u-polschi-v-2018-rotsi> [in Ukrainian].
14. OECD Competition Assessment Reviews: Greece (2014). OECD Publishing [in English].
15. Pro obmezhenja rezhymu roboty torgovel'nyh ob'ektiv, zakladiv restorannogo gospodarstva, rozvazhal'nogo ta gral'nogo biznesu, roztashovanyh v zhylyh budynkah. Rozporjadzhennja Kyi'vs'koi' mis'koi' derzhavnoi' administracii' vid 18.07.2006 № 1079 [On the limitation of the regime of trading facilities, restaurants, entertainment and gambling business located in residential buildings. The order of the Kyiv city state administration from 18.07.2006 № 1079]. Retrieved from <http://www.kreschatic.kiev.ua/ru/4187/doc/30227.html> [in Ukrainian].
16. Pogodyly rezhym roboty kafe ta supermarketiv u Luc'ku [The regime of the cafes and supermarkets in Lutsk was adjusted]. (2018). *Volyns'ki novyny – Volyn news*. February 21. Retrieved from <https://www.volynnews.com/news/society/u-lutsku-pohodyly-rezhym-roboty-kafe-ta-supermarketiv> [in Ukrainian].
17. Merija Ternopolja pogodyla nichnyj rezhym roboty dlja 3 bariv ta 6 magazyniv [The City Hall of Ternopil has agreed on a night mode for 3 bars and 6 stores]. (2018). January 29th., Retrieved from <http://ternopoliany.te.ua/zhittya/24646-meriia-ternopolia-pohodyla-nichnyi-rezhym-roboty-dlia-3-bariv-ta-6-mahazyniv> [in Ukrainian].
18. Gradus, R. (1996). The Economic Effects of Extending Shop Opening Hours. *Journal of Economics*. (Vol. 64), Is. 3. (pp. 247-263) [in English].
19. Pilat, D. (1997). Regulation and Performance in the Distribution Sector. *OECD Economics Department Working Papers*. Paris: OECD Publishing, 180, 68 [in English].
20. Burda, M., & Weil, P. (2005). Blue Laws. *Unpublished working paper*. October. Retrieved from www.philippeweil.com/research/blue2.pdf [in English].
21. Goos, M. (2004). Sinking the Blues: The Impact of Shop Closing Hours on Labour and Product Markets. *Centre for Economic Performance Discussion Paper Series*, December, 664, 54 [in English].
22. Skuterud, M. (2005). The Impact of Sunday Shopping on Employment and Hours of Work in the Retail Industry: Evidence from Canada. *European Economic Review*. Vol. 49. Is. 8. (pp.1953-1978) [in English].
23. Tanguay, G. A., Vallee, L., Lanoie, P. (1995). Shopping Hours and Price Levels in the Retailing Industry: A Theoretical and Empirical Analysis. *Economic Inquiry*. July. (Vol. 33), 3. (pp. 516-524) [in English].
24. De Meza, D. (1984). The Fourth Commandment: Is it Pareto Efficient? *The Economic Journal*. (Vol. 94). Is. 374. (pp. 379-383) [in English].

25. Inderst, R., & Irmen, A. (2005). Shopping Hours and Price Competition. *European Economic Review*. (Vol. 49). Is. 5. (pp. 1105-1124) [in English].
26. Reddy, K. (2012). Price Effects of shopping Hours Regulation: Evidence from Germany. *Economic Affairs*. February. (Vol. 32(1)). (pp. 48-54) [in English].
27. Kotel'nikova, Z. V. (2011). Mezhdunarodnyj opyt regulirovaniya dejatel'nosti torgovyh setej: obzor jempiricheskikh issledovanij. Gosudarstvennoe regulirovanie dejatel'nosti torgovyh setej: osnovy i protivorechija [International experience in regulating trading networks: an overview of empirical research. State regulation of trading networks activity: basics and contradictions]. *Analitika LJeSI – LSES Analytics*. (Is. 8). Moscow: Izd. dom NIU VShJe [in Russian].
28. Prodromidis, P., & Petros, S. (2012). The economic impact of deregulating Sunday shopping among small retailers. KEPE working paper. Retrieved from www.msl.aueb.gr/files/workingpaperprodr12.pdf [in English].
29. Retail trading hours regulation (2011). Australian Productivity Commission. Economic Structure and Performance of the Australian Retail Industry. Canberra [in English].

УДК 338.486.2(477)

DOI: [http://doi.org/10.31617/visnik.knute.2019\(125\)06](http://doi.org/10.31617/visnik.knute.2019(125)06)

МЕЛЬНИЧЕНКО Світлана,

д. е. н., професор, проректор з наукової роботи
Київського національного
торговельно-економічного університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

E-mail: melnichenko@knteu.kiev.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5162-6324>

ЗІКІЙ Наталія,

аспірант кафедри готельно-ресторанного бізнесу
Київського національного торговельно-
економічного університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

E-mail: nat.gliten@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9781-7479>

ТУРИСТИЧНІ ПІДПРИЄМСТВА УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ РЕАЛЬНОСТІ

Досліджено сучасний стан розвитку туристичних підприємств. Виявлено основні причини скорочення кількості суб'єктів туристичної діяльності. Проаналізовано діяльність найбільших туристичних підприємств за різними рейтингами та визначено їх ринкову частку. Встановлено джерела туристичних колапсів та основні кроки держави до прозорості та клієнтоорієнтованості діяльності підприємств.

Ключові слова: туристичний збір, туристичні оператори, туристичні агентства, ринок туристичних послуг, туристичні напрямки, туристичні колапси.

© Мельниченко С., Зікій Н., 2019